

ZEYNUDDİN EL-KEŞŞÎ'DE
ÖNERMELER

Ali Rıza ŞAHİN

Kitabe Yayınları: 59

ZEYNUDDİN EL-KEŞİ'DE ÖNERMELER

Ali Rıza ŞAHİN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Eylül 2023

ISBN: 978-625-99510-1-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

ZEYNUDDİN EL-KEŞŞÎ'DE
ÖNERMELER

Ali Rıza ŞAHİN

Ankara 2023

Ali Rıza ŞAHİN

Lise öğrenimini Besni Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 1996 yılında tamamladı. 2002 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2005-2011 yılları arasında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde çalıştı. 2011-2014 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Mısır Kahire Büyükelçiliği'nde güvenlik ataşesi olarak görev yaptı. 2014 yılında Besni Anadolu İmam Hatip Lisesine meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2017 yılında “Zeynuddin el-Keşşî'nin *Hadâiku'l-Hakâik* Adlı Eserinin Mantık Bölümünün Tasavvurat Kısımının Tahkîki, Tercümesi ve Değerlendirmesi” adlı tezi ile yüksek lisansını tamamladı. 2023 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde “Zeynuddin el-Keşşî'nin *Hadâiku'l-Hakâik* Adlı Eserinin Mantık Bölümünün Tasdikler Kısımının Tahkîki, Tercümesi ve Önergeler Kısımının Değerlendirmesi” adlı tezi ile doktorasını bitirdi. Halen Besni Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

TABLORAR LİSTESİ	9
KISALTMALAR	11
ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	15
ARAŞTIRMA HAKKINDA TEKNİK BİLGİLER	15
1. Araştırmanın Kapsamı	15
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	17
3. Araştırmanın Metodu ve Kaynaklar	20
4. Zeynuddin el-Keşşî'nin Hayatı ve Eserleri	21

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜKLEMLİ ÖNERMELER	31
1.1. Söz/Mürekkep Lafız	34
1.2. Önermenin Tanımı ve Kısımları	37
1.3. Yükleme ve Türleri	38
1.4. Yüklemlî Önermenin Parçaları	43
1.5. Yüklemlî Önermede Nitelik ve Nicelik	45
1.6. Yükleme Nicelik Lafızlarının İlişmesi	51
1.7. Madule ve Muhassala Önerme	57
1.8. Yüklemlî Önermelerin Modalitesi	63
1.9. Fârâbî'de Modal Kavramlar	66
1.10. İbn Sînâ'da Modal Kavramlar	70
1.11. Keşşî'de Modalite Konusu	77
1.12. Keşşî'de Basit ve Bileşik Modal Önermeler	90
1.13. Yüklemlî Modal Önermelerin Birbirini Gerektirmesi	101

İKİNCİ BÖLÜM

ŞARTLI ÖNERMELER	111
2.1. Bitişik Şartlı Önermeler	116
2.1.1. Bitişik Şartlı Önermelerin Terkibi	125
2.1.2. Bitişik Şartlı Önermelerde Nitelik ve Nicelik	127
2.1.3. Bitişik Şartlı Önermelerde Doğruluk ve Yanlışlık	132
2.1.4. Bitişik Şartlı Önermelerde Gerektirme İlişkisi	137

2.1.5. Yüklemlî ve Şartlı Önermelerde Hükümün Tekliđi ve Çokluđu	141
2.2. Ayrık Şartlı Önermeler	144
2.2.1. Hakîkiyye	146
2.2.2. Mâniatu'l-Cem	151
2.2.3. Mâniatu'l-Huluv	153
2.2.4. Ayrık Şartlı Önermelerin Terkibi	158
2.2.5. Ayrık Şartlı Önermelerde Nitelik ve Nicelik	163
2.2.6. Ayrık Şartlı Önermelerde Doğruluk ve Yanlışlık	166
2.2.7. Ayrık Şartlı Önermelerin Gerektirdiđi Önermeler	168
2.2.8. Ayrık Şartlı Hakîkiye'nin Bitişik Şartlı Önermeyi Gerektirmesi	169
2.2.9. Ayrık Şartlı Mâniatu'l-Cem'in Bitişik Şartlı Önermeyi Gerektirmesi	170
2.2.10. Ayrık Şartlı Mâniatu'l-Huluvun Bitişik Şartlı Önermeyi Gerektirmesi	171
2.2.11. Şartlı Önermelere Ait Hükümler	171

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜKLEMLİ ÖNERMELERE AİT HÜKÜMLER	175
3.1. Üst Karşıtlık	175
3.2. Alt Karşıtlık	176
3.3. Çelişki	177
3.4. Düz Döndürme	207
3.4.1. Olumlu Önermelerin Döndürülmesi	212
3.4.2. Olumsuz Önermelerin Döndürülmesi	224
3.5. Ters Döndürme	239
3.5.1. Tümel Olumlu Önermelerin Döndürülmesi	243
3.5.2. Tikel Olumlu Önermelerin Döndürülmesi	257
3.5.3. Olumsuz Önermelerin Ters Döndürülmeleri	263

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İÇERİK BAKIMINDAN ÖNERMELER	269
4.1. İçeriği Bakımından Kesin Olan ve Olmayan Önermeler	272
4.1.1. Evveliyât	272
4.1.2. Mahsusât	273
4.1.3. Mücerrebât	273
4.1.4. Hadsiyyât	275

4.1.5. Mütevâtirât -----	276
4.1.6. Fitriyyât-----	276
4.1.7. Meşhûrat-----	277
4.1.8. Müsellemât -----	279
4.1.9. Makbûlât -----	280
4.1.10. Maznunât-----	281
4.1.11. Muhayyelât -----	282
4.1.12. Vehmiyyât-----	283
4.2. Övülen Bilgiler ve Ahlak İlmi -----	284
SONUÇ -----	293
KAYNAKÇA -----	301

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Madule ve Muhassala Önerme çeşitleri-----	62
Tablo 2: Modal Kavramlar-----	76
Tablo 3: Keşşî’de Modaliteler-----	83
Tablo 4: Müteahhirun Dönemi Mantıkçılarının Ele Aldıkları Modal Önermeler-----	86
Tablo 5: Aristoteles’te Modal Önermelerin Birbirlerini Gerektirmesi -	102
Tablo 6: İbn Sînâ’da Zorunluluk Tabakası ve Çelişikleri-----	104
Tablo 7: İbn Sînâ’da İmkânsız Tabakası ve Çelişikleri-----	104
Tablo 8: Fahreddîn er-Râzî, Hûnecî, Savî ve Urmevî’de modal önermelerin birbirlerini gerektirmesi-----	105
Tablo 9: Keşşî’de Zorunluluk Tabakasının Gerekenleri/Lâzımları-----	107
Tablo 10: Keşşî’de Zorunluluk Tabakasının Çelişikleri-----	108
Tablo 11: Keşşî’de İmkânsız Tabakasının Gerekenleri/Lâzımları-----	108
Tablo 12: Keşşî’de İmkânsız Tabakasının Çelişikleri-----	109
Tablo 13: Keşşî’de İmkâmı Hâs Tabakasının Gerekenleri/Lâzımları	109
Tablo 14: Keşşî’de İmkâmı Hâs Tabakasının Çelişikleri-----	109
Tablo 15: Mukaddem ve tâlisi her ikisi olumlu olan, her ikisi olumsuz olan ve biri olumlu diğeri olumsuz olan bitişik şartlı önermeler. -----	117
Tablo 16: Bitişik Şartlı Önermelerin Terkibi-----	127
Tablo 17: Ayrık Şartlı Önermelerin Terkibi-----	159
Tablo 18: Ayrık Şartlı Hakîkiyye, Mâniatu’l-cem ve Mâniatu’l-huluv’un doğruluk değerleri-----	167
Tablo 19: Müteahhirun Dönemi Mantıkçılarında Modal Önermelerin Düz Döndürülmesi-----	236
Tablo 20: Kâtibî, Semerkandî ve Keşşî’de Modal Önermelerin Ters Döndürülmeleri-----	265

KISALTMALAR

- AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b. : Ođlu
Çev. : Çeviri, Çeviren
DEÜ : Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
h. : Hicrî
m. : Miladi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
ö. : Ölümü
p. : Paragraf
s. : Sayfa
vb. : Ve benzeri
bkz. : Bakınız
vr. : Varak

ÖN SÖZ

İslam kültür ve medeniyeti içerisinde yetişen birçok bilim adamı verdikleri yüzlerce eser ile bilim ve kültür hayatına katkıda bulunmuşlar ve bu anlamda tarihe yön vererek tarihteki yerlerini almışlardır. Ecdadımız tarafından yazılmış kütüphaneler dolusu el yazması kitap, belge ve evrak bulunmaktadır. Bilim ve kültür, birikimli olarak ilerlediği için bu alanda yapacağımız çalışmalarda bu zengin kültür mirasımızdan faydalanılmasının gereği açıktır.

Son yıllarda özelde ülkemizde genelde ise dünyada klasik metinlerin ortaya çıkarılıp incelenmesine ilişkin yoğun bir ilgi ortaya çıkmış görünmektedir. Daha önce yüksek lisans tezi olarak Mantık, Tabiat ve İlâhiyat bölümlerinden oluşan Zeynuddin el-Keşşî'nin *Hadâiku'l-Hakâik* isimli kitabının mantık bölümünün tasavvurlar kısmını "Zeynuddin el-Keşşî'nin *Hadâiku'l-Hakâik* Adlı Eserinin Mantık Bölümünün Tasavvurat Kısmının Tahkîki, Tercümesi ve Değerlendirmesi" başlığı altında çalışmıştık. Mantık konuları tasavvurlar ve tasdikler olarak iki kısma ayrıldığından ve bir bakıma tasavvurlar konusu tasdikler kısmına bir giriş ve hazırlık olduğundan Keşşî'nin *Hadâiku'l-Hakâik* isimli kitabından yola çıkarak tasdiklerin bir bölümü olan önermeler konusunu çalışarak onun önermeler ile ilgili görüşlerini ortaya çıkarmak istedik.

Bu çalışma "Zeynuddin el-Keşşî'nin *Hadâiku'l-Hakâik* Adlı Eserinin Mantık Bölümünün Tasdikler Kısmının Tahkîki, Tercümesi ve Önermeler Kısmının Değerlendirmesi" ismindeki doktora çalışmamızın değerlendirme bölümünden üretilmiştir. Bu çalışmada Keşşî'nin önermeler mantığı ile ilgili görüşlerini ortaya koymaya çalıştık. Keşşî'nin görüşlerini ortaya koyarken bir karşılaştırma olması açısından yeri geldikçe Fârâbî, İbn Sînâ, Fahred-dîn er-Râzî, Hunecî, Urmevî, Ebherî, Kâtibî ve Semerkandî gibi mantıkçıların görüşlerine de yer verdik.

Çalışmamız bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın kapsamı, önemi, amacı ve Keşşî’nin Hayatı gibi konuları ele aldık. Birinci bölümde yüklemli önermeleri, ikinci bölümde şartlı önermeleri, üçüncü bölümde yüklemli önermelere ait hükümleri ve dördüncü bölümde içerik bakımından önermeleri ele aldık.

Bu vesile ile öncelikle beni hem yüksek lisans hem de doktora yapma konusunda teşvik eden, ihtiyaç duyduğum her zaman kendisi ile müzakerede bulunduğum danışman hocam Doç. Dr. Necmettin Pehlivan’a, her türlü desteği sağlayan hocam Prof. Dr. İsmail Köz’e teşekkür ediyorum. Burada son olarak bu çalışmanın ortaya çıkması için rahat bir çalışma ortamı sağlayıp tarifsiz bir fedakarlık gösteren eşim Meryem Hanımefendiye ve çocuklarım Şevket Rıza, Büşra, Zeynep Rana ve Ahmet Baran’a teşekkür ediyorum.

Ali Rıza ŞAHİN
Besni/Adıyaman